

ISLAM PÅ DANSK

Af Jeppe Sinding Jensen

Det er en broget stak publikationer, der skal omtales her. Fælles for dem er, at de er udkommet på dansk inden for de sidste to til tre år, og at de forholder sig til Islam – på en eller anden måde. Dermed afspejler de også den voksende interesse for »kulturmødet med Islam«, en interesse, der også efter dette udvalg af litteratur at dømme er blevet udfoldet på to generelle niveauer. Det ene niveau er det almene, det folkeoplysende om man vil. Det andet niveau, som i nogen grad er afledt af det første, refererer direkte til de forsknings- og udgivelsesaktiviteter, der har været i forbindelse med Statens Humanistiske Forskningsråds initiativområde »Islam i nutiden« (1982-90), og hvor det vigtigste og mest omfangsrige delprojekt blev »Islam i Danmark«.

I daglig tale er Islam en religion; men i realiteten dækker betegnelsen et særdeles kompliceret socialt og kulturelt fænomen, der har betydning både i verden omkring os og i Danmark. Grundene til den aktuelle opmærksomhed omkring Islam er velkendte: indvandrere, flygtninge, politik, Golf-krig og så videre. Der er kort sagt, hvis man skal tro på mediernes virkeligheder, altid problemer forbundet med Islam – når det er Vesten, der taler. Sådan har det været siden Korstogene. Der er altså gode grunde til, nu mere end nogen sinde, at forsøge at få indblik i Islams verdener, og det kan ske på mange måder, og mere eller mindre vellykket. Idet det naturligvis langt hen ad vejen er subjektive betragtninger, der afgør graden af vellykkethed, skal den foreliggende skare af publikationer her forsøges vurderet ud fra deres intentioner, snarere end ud fra en konventionel forestilling om videnskabelighed – som ikke ville give megen mening for den del, som er bestemt for den brede offentlighed.

Aminah Echammari, *Islam – Naturens Religion* (1989) er skrevet »indefra«. Forfatteren er dansk, men konverteret til Islam. I sit forord noterer hun, at man bruger bøger af kristne forfattere i kristendoms-

Review-artikel

undervisningen, og »Med samme selvfølge burde man anvende bøger af muslimske forfattere til undervisning i Islam«. Echammaris modernistiske Islam-tolkning er inklusiv i forhold til kristendommen: »Ved hjælp af Bibelen gøres opmærksom på ligheder og forskelle mellem Jødedom, Kristendom og Islam« (s. 9). Sådanne sammenligninger kan være en hjælp til forståelse, men at undervisning *om* religion ikke nødvendigvis skal være konfessionelt båret eller indskrænkes til teologisk samtale i økumenisk fordragelighed synes forfatteren fremmed. Tendensen kendes fra anglo-amerikanske universiteter, hvor lærerne (og forskerne) sidder på hver deres pind og taler om hver deres (egen) religion. Men, som introduktion, systematisk og tematisk, til en nutidig sunnitisk opfattelse af Islam er bogen god og anbefalelsesværdig. Den religiøse og universalistiske tendens slår igennem i afsnit som »En muslims vej fra vugge til grav«, men selv om specielt dette afsnit er mere normativt og apologetisk, end det er sociologisk-antropologisk beskrivende og analyserende, har det alligevel stor praktisk anvendelighed, fordi det i store træk gengiver det normative islamiske univers, som et flertal af muslimer har som teoretisk ramme omkring deres livsformer. Bogen er forståeligt nok ikke videnskabelig i historisk-kritisk forstand, selv om den er historisk oplysende og indeholder både kort, ordforklaring, indeks, fortegnelse over citerede Koranvers og litteraturlister (henholdsvis dansk og engelsk). Dermed er den også et eksempel på, at det ikke er metode *i sig selv*, som begrunder videnskabelighed. I øvrigt er bogen religionshistorisk fagligt interessant, fordi den som så megen nutidig (fag)litteratur skrevet af muslimer udfordrer religionsforskningens traditionelle skel mellem kilder og »baggrundslitteratur« – denne bog er begge dele, og det er endnu en kvalitet ved den. Bogen kan anbefales som introduktion.

Det samme gælder *Islam – en verden i bevægelse* (1989) af Jan Hjärpe, der er professor i Islamologi ved Lunds Universitet. Den danske historiker og islamolog Jørgen Bæk Simonsen har oversat og revideret den lille bog, som kom på svensk i 1987, og som – den noget rodede disposition til trods – giver et godt indblik i den mangfoldighed af emner, som indgår under rubrikken Islam. I det store og hele indeholder bogen det samme stof som Hjärpes, med god grund meget anvendte gymnasielærebog *Islam, Lære og Livsmønster* fra 1980. Denne sidste

lægger mindre vægt på de historiske og politiske emner og spørgsmål, men netop derfor er den så meget mere anvendelig til at give en indføring i Islam som religion, dvs. »lære og livsmønster«. Det er en afgjort styrke ved Hjärpes publikationer, at han er bevidst om de metodiske problemer, der er forbundet med at beskrive, forklare og fortolke en verdensreligion på godt 100 sider, så resultatet fremtræder systematisk og begribeligt uden at være et generaliserende postulat.

Jes P. Asmussens bind om *Islam* i serien »Verdens religioner«, der første gang kom i 1981, men nu er blevet udsendt i en revideret udgave, er i metodisk henseende mere problematisk. Det synes måske ikke at være af den største betydning, da denne mere omfangsrige bog henvender sig til den almene offentlighed, men manglende teoretisk og metodisk fasthed sammen med en utrolig stofrigdom gør ikke tilegnelsen lettere, uanset hvem der skrives for. Stilmæssigt er bogen meget vekslende, og ofte er den ligefrem underholdende. Det kan have den pointe, at religioner og deres historier ikke kun fremtræder som noget (protestantisk) gravalvorligt; men for den forudsætningsløse læser forsvinder perspektivet i anekdoter og pudsigheder. Kronologien bruges ofte som positionslogik i mindre gennemtænkte fremstillinger, og det kunne man også have gjort her – nu fremtræder bogen i stedet usystematisk og ret så kalejdoskopisk. Det er virkeligheden selvfølgelig også, men alligevel...

Der er en masse godt stof i Asmussens værk. Mest på det referende niveau, f.eks. ved inddragelse af en del Koran- og andre citater fra den islamiske tradition. Empati kan Asmussen godt lide, som når han citerer »Den gamle biskop Jens Christensen«, der havde en »dyb fortrolighed med muslimsk psyke« (s. 207). Analyser er der færre af, og det bliver på motiv-, stil- og påvirkningsforskningsniveau, som når der tales om motivet »Moderens tårer« med udførlig reference til *Motif-Index of Folk-Literature* (s. 271) eller, ligeledes med udførlige henvisninger, gives en sproghistorisk kommentar til den iranske legendariske urkonge Jimas basuners vandring ind i Koranen som Dommedagssignal (s. 277). Henvisninger er der til gengæld ingen af, når der tales om »moderne religionshistoriske teorier, f.eks. teorien om, at afgudsdyrkelsen oprindeligt skulle være fremgået af dødekulten...« (s. 127). Her lades den interesserede i stikken, og det er vel de færreste, der umiddelbart kan genkende E. B.

Review-artikel

Tylors for længst forladede evolutionistiske religionsteori fra 1871, men det *er* den. Og »moderne« kan den vel knap siges at være. Det veksler fra den finurlige, filologisk-historiske detalje til det bredt snik-snakkende, men sådan er humanistisk videnskab, så i den forstand er bogen også en spejling. Den kan snildt læses med fornøjelse, men nok mest af et dansk publikum, der ikke lader sig gå på af dens tendens til stereotypisering af det »orientalske« og kolportering af almindelige fordomme: Hvorfor skal forsiden absolut vise iranske kvinder i chador?

Om de traditionelle fremstillinger af og forestillinger om »Orient« er der til gengæld kritiske røster i *Islam! En religion, en historie, en kultur*, redigeret af Torben Hansen (1989). En betydelig rolle i antologien spiller den stereotypisering af Orienten i både forskning og offentlighed, der er blevet kaldt *Orientalisme*. Den videnskabelige (selv)kritik af dette fænomen tog for alvor fart med udgivelsen af Edward Saids bog *Orientalism* i 1978. Said er professor i litteratur i USA, kristen palæstinenser af afstamning og – forståeligt nok – stærkt kritisk over for den behandling, som Islam, muslimer og arabere får i de amerikanske medier.¹ De ni bidrag i antologien synes udvalgt efter deres relevans for tidens oplysningskrav og anvendelighed. Torben Hansens »Den daglige kamp ved Salamis« er kritisk over for forskningstraditionen (eks. s. 14!) og de europæiske billeder af »Homo Islamicus«. Salman Rushdie-af-færen bruges som udgangspunkt for en indgående analyse af den iranske baggrund og en påpejning af, hvor lidt man i grunden i Vesten forstår af, hvad der foregår:

Siden shahens fald har det meste af mediernes dækning af Nærorienten været skåret over orientalismens læst, og henvisningen til Islam benyttes som nøgle ved opklaringen af ethvert mysterium. (s. 19)

Langt hen ad vejen følger Torben Hansen den kyndige og kritiske franske islamolog Maxime Rodinson i sine betragtninger over forholdet mellem Øst og Vest, og han deler dennes ganske instrumentalistiske religionssyn, hvad der kan forekomme unuanceret i en religionsvidenskabelig sammenhæng, og resultatet er ofte en kras funktionalisme: religion tjener ikke noget ædelt formål! Pernille Brammings bidrag om »Køn og kærlighed i det arabisk-muslimske samfund« kunne synes at

komme tæt på stereotyperne, men det er fremragende, originalt og afslørende, om end måske med vel megen psykoanalytisk inspiration. For en religionshistoriker er det forfriskende af se, hvordan man kan bruge nutidig arabisk skønlitteratur, især på fransk, som kilde til belysning af seksualitetens meget problematiske konstruktion. Jørgen Bæk Simonsens bidrag handler om relationerne mellem araberne og vikingerne, »Dem og Os dengang«, ud fra datidige kilder. Interessant og underholdende pligtlæsning for enhver nordbo med interesse for arabisk-islamisk kulturhistorie. Torben Hansens andet bidrag, »Koranens betydning for troende muslimer«, er mere problematisk, i det store og hele læseværdigt, men med faldgruber for den uindviede. Emnet havde fortjent en mere kyndig behandling. De anvendte forskere, Berque, Guillaume, Paret og Pederesen, er alle traditionelle historisk-filologiske orientaler, empirisk vidende, men lidet teoretisk funderede, når det gælder feltet religion. Derfor bliver det sine steder til psykologiserende gætterier og sludder som »Sandsynligvis »troede« de før-islamiske arabere ikke på andet end sprogets kraft« og lignende (s. 103). Men: Koranen betyder noget for muslimer, ingen tvivl om det. Jan Hjärpes bidrag, »Sharia – den islamske rets særpræg«, er som hans øvrige produktion videnskabeligt vel-funderet og velovervejet – og tilmed pædagogisk, overskueligt og klart! Mehmet Ümit Nəcəf står for antologiens mest humoristiske, skarpsindige og selvstændige bidrag: »Rushdie-debatten, indvandrer-eksperterne og indvandrerne«, hvor velvillige, kulturmasochistiske indvandrerforskere får læst og påskrevet. Det er en artikel, der simpelthen ikke kan refereres, men skal læses... Eja Nilssons »Forbud og festmåltider – muslimerne og maden« er et stilfærdigt og praktisk orienteret bidrag om et interessant og overset emne; at forfatteren kommer til at sige, at cous-cous er lavet af hirse, må være en lapsus (s. 168). Gorm Rye Olsens »Islamisk radikaliserings i Mellemøsten« viser, at islamiske grupper har meget mindre til fælles, end vi – og vore medier – tror. »Islamiske grupper« er mere en vestlig analytisk metafor eller fortolkende generalisering end en real-klassifikation, vil jeg mene. At forfatteren ikke rigtig kan blive enig med sig selv om, hvilket land der har en majoritet af shi'iter, er forståeligt (s. 182 contra s. 189); statistikker fra de kanter er om muligt endnu mere løgn end dem, vi ellers kender. Birgitte Rahbek

Review-artikel

slutter antologien med »Når to familier mødes«. Det er en meget forstandig afmontering af fordomme om »de andre«, som bør læses af enhver, der interesserer sig for indvandrerkultur osv.

Torben Hansen er eneforfatter til *Islams mangfoldighed – religion og magtkamp i Nærorienten* (1989). Generelt gives her en bred og god historisk baggrund for en nutidsforståelse, særligt hvad angår de østlige dele af det islamiske kulturområde. Men der er for megen detaljeophobning, og dispositionen er rodet – da det er svært at være både historisk-genetisk og systematisk på samme tid. Der er mere politisk og økonomisk historie, end der er religion. Der hersker uklarhed om begreber, og en stort set fraværende teoretisk afklaring bevirker svingninger mellem det syntetiske og det eklektiske. Endvidere mangler der kritik af den anvendte forsknings »paradigmer« – og debatten om orientalismen er nu mærkeligt nok væk. Her havde den ellers været på sin plads. I kapitlet »Islam A/S« bliver læseren f.eks. først udsat for Johs. Pedersens fordomme (s. 70) og siden for en fuldstændig ureflekteret brug af begreber, der hører en anden tid – nemlig vor egen – til:

De islamiske kernelande var, i det mindste i storhedstiden (frem til 1200-tallet), kapitalistiske, for så vidt som staten, en talstærk småborgerlig stand af håndværkere og en elite af velstående købmænd var forbundet gennem markedets mekanismer. (s. 72)

Forfatteren har sat sig den umulige opgave at skrive om den islamiske verdens mangfoldighed, samtidig med at han – for at kunne gøre dette – må fastholde den reifikation af Islam, som han ønsker at gøre op med! Bogen har en meget fyldig ordliste og kort, men noterne virker tilfældige, ligesom visse illustrationer (eks. s. 42).

Det bør for øvrigt nævnes, at ingen af de ovenfor anførte værker, for så vidt som de omhandler historie, synes bekendt med den nyere og radikalt kildekritiske forskning i den tidlige islamiske historie. Alle tager så at sige de kanoniske, arabisk-islamiske »indre« historier for gode varer. At det mest af Hadith osv. synes at være senere konstruktioner af »Heilsgeschichte«, har ikke anfægtet nogen. Men det kommer nok.

»Levende Religioner – tradition og fornyelse« er en ny serie til brug i gymnasial undervisning. Den første bog i serien, Gina Smith og

Bodil Jørgensens *Islamisk mystik i Senegal. En indre jihad* (1991), er en fin og velordnet fremstilling af et underbelyst emne, ikke blot på dansk. Illustrationer, kort osv. medvirker til brugbarheden af denne publikation, som også giver en tiltrængt udvidelse af vores perspektiv på Islam, i praksis og i Den Tredje Verden. Materialet er velvalgt, men hvorfor skal vi altid have noget psykologi og Jung med? Er det den eneste måde at forklare unge noget om mennesker, kultur og samfund på?

Den anden hovedgruppe af publikationer under anmeldelse her er knyttet til dansk forskning i Islam, kulturmøde, indvandrerkultur osv., koncentreret omkring det indledningsvis nævnte forskningsråds-initiativ, der i øvrigt har demonstreret det gavnlige i at bringe forskere sammen omkring bestemte problemfelter. Det må dog beklages, at sådanne initiativer (af budgetmæssige grunde) normalt udløber, når de involverede forskere for alvor begynder at få øjnene op for hinandens kompetencer og felter, ja, måske ligefrem begynder at forstå hinandens terminologier...

Begrundelsen fra 1982 for oprettelsen af initiativet forekommer lige aktuel i dag:

Islams stigende betydning som kulturel og social faktor i Mellemøsten, i international sammenhæng og herhjemme i forbindelse med indvandring er baggrunden for dette nye prioritetsområde.

Hovedvægten tænkes lagt på nutidige forhold og deres baggrund i dette og forrige århundrede, hvor mødet med Vesten på afgørende vis kommer til at præge udviklingen inden for Islam.

Således hedder det i den redegørelse for initiativets baggrund og historie, som forskningsinitiativets ophavsmand og leder, etnografen Klaus Ferdinand, har givet som et efterskrift til Jørgen Bæk Simonsens *Islam i Danmark* (1990) (s. 216). Værkets undertitel er »Muslimske institutioner i Danmark 1970-1989«, og det handler om indvandringen fra lande med muslimsk kultur: Tyrkiet, Pakistan og Marokko, indvandrerne religiøse organisering i Danmark, deres tilknytning til islamiske institutioner i hjemlandene og i den islamiske verden i øvrigt. Det er forfatterens store fortjeneste, at han ikke blot giver kyndige historiske oversigter og analyser, men at han også gennem feltarbejde blandt muslimer i Danmark har

Review-artikel

formålet at give et indblik i en verden, som er skjult for de fleste danskere. Det er heller ikke lige nemt at få de fornødne kontakter til de muslimske organisationer, forståeligt nok når man tager forholdene i hjemlandene i betragtning, og dertil lægger mange indvandreres utryghed og utilpashed over for det, som medierne kalder racisme. Det er ikke uden grund, at denne publikation, der er nummer syv i rækken af udgivelser fra forskningsinitiativet, er blevet en salgsmæssig succes, – den er meget anvendelig og oplysende.² En god bibliografi, ordliste og klare noter medvirker hertil. Selv om bogen er aktuel, skulle den ikke blive forældet lige med det samme. Empiriske detailændringer, statistik osv. kan nemt opdateres i fremtidige versioner...

I 1991 udsendte »Islam i nutiden« Beth Elverdams *Fra tradition til institution* om »muslimske indvandrerkvinders møde med dansk hospital og praksislæge«. Denne undertitel viser klart brugerperspektivet – idet vægten ikke så meget ligger på indvandrerkvinderne som på det sundhedssystem, der har haft problemer med at behandle mennesker med radikalt anderledes opfattelser af personer, sundhed og sygdom, liv og død. Det er et grundigt arbejde, som rækker fra feltarbejdsanekdoter til omfattende statistisk materiale, en fyldig bibliografi og såvel indholdsfortegnelse som indeks for den travle behandler (der oftest tænker på viden som »værktøj«...). Bogen er stærkest i det empiriske og den direkte datafortolkning, nogle af de generelle teoretiske bemærkninger er lidt tynde (f.eks. om »Antropologi« s. 23); men det gør ikke noget, for bogen handler om det, den handler om – hvis man kan sige det sådan. Set med religionsvidenskabelige øjne er det relevant at bruge A. van Genneps ritemodel til at forklare den symbolske bearbejdning af graviditet og fødsel, moderskab osv. (s. 92 ff.), for sådan tænker man ikke i sundhedssektoren. I det hele taget bliver ritualiseringen af tilværelsens stadier i den muslimske praksis godt behandlet. Forståelsesproblemerne er dog ikke kun knyttet til det religiøse univers:

Nogle situationer blev til rent tidsspilde. Dette skete f.eks. da en diætassistent kom for at tale diæt med en pakistansk patient med sukkersyge. Diætassistenten tog udgangspunkt i danske opskrifter, i afvejning af fødevarer. Hun var ikke i stand til at fatte, at kvinden lavede helt anderledes mad og ikke kunne læse og skrive. (s. 144)

Som Beth Elverdam selv siger: »Konkluderende kan man sige, at det er et held, at så meget går godt« (s. 146)!

Sidste værk under behandling her er Lars Pedersen og Bodil Selmers *Muslimsk indvandrerungdom. Kulturel identitet og migration* (1991), der ligeledes er publiceret under forskningsrådsinitiativet. Bogen er resultat af et fælles projekt om »Identitetsskabende processer blandt muslimske børn og unge«, foretaget i Århus 1986-88. De »muslimske børn og unge« defineres som

den del af indvandrerungdommen, hvis forældre eller bedsteforældre er indvandret fra mellemøstlige og muslimske lande. Der er således ikke nødvendigvis tale om unge egentligt troende eller udøvende muslimer. Med migrationen bliver islam en vigtig del af hjemlandets kultur og traditioner for de muslimske indvandrere, og fra dansk side bliver islam betragtet som et vigtigt særtræk ved denne gruppe. Disse børn og unge betragter da også sig selv som muslimer og betragtes som sådan af danskere, uanset om de er udøvende muslimer eller ej. (s. 7)

Ifølge de to forfattere (som jeg tillader mig at behandle som et kollektiv, til trods for at de står som individuelle forfattere til de enkelte kapitler) var det ikke uden problemer at indlede feltarbejdet. Nogle indvandrergrupper er ganske enkelt blevet »forskningstrætte«, fortæller det, som de tror, at forskerne gerne vil høre, eller er direkte mistænksomme over for en eventuel sammenkædning af forskning og offentlige instansers virksomhed: »Er Den sociale Højskole og socialvæsenet samme institution. Hvordan er forbindelsen mellem universitetet og myndighederne?« (s. 16). I en af bogens mange fine personskitser formuleres hovedkonklusionen på undersøgelsen på følgende måde: »At leve som »muslim« er blevet vigtigt og giver mening til livet i eksil« (s. 32). Som det så ofte er tilfældet i humanistisk forskning, kan konklusionen siges at være implicit indeholdt i tesen. Det er ikke, fordi humanistisk forskning er mindre videnskabelig, men på grund af bevillingssituationen, for man skal vide, om projektet kan lykkes, før man får pengene... Som forfatterne selv siger:

Forskningsprocessen karakteriseres bedre som cyklisk end som lineær. Selvom det i praksis naturligvis har en begyndelse og en ende, kan man ikke sige, at et feltarbejde er afsluttet fordi alle spørgsmål er besvaret. (s. 14)

Review-artikel

Forfatternes generelle synspunkt på religion er funktionalistisk. De har faktisk et meget nuanceret syn på religion som kulturelt fænomen; men her er det i sagens natur oplagt, at det er religionens kognitivt, kulturelt og socialt strukturerende funktioner, der er i fokus: »ikke Islam som et a-historisk lag af forskrifter og sandheder, men først og fremmest som en kulturel praksisform...« (s. 11). Om deres bevidste kritik vidner f.eks. følgende udsagn:

Tesen om, at indvandrerne indgår som problemskabere, som aktører i »den onde Cirkel«, illustrerer den plads, indvandrerne synes at have i befolkningens bevidsthed, en plads som problem. For så vidt som alle tror på udsagnet, og det dermed udgør en social sanktioneret sandhed, vil det rumme sin egen bekræftelse. (s. 81)

Den mekanisme kalder man også »Blame the Victim«. Bogen bekræfter på den ene side denne »sandhed«, men samtidig gør den omhyggeligt rede for, hvordan der også kan siges andet og mere om Islam og muslimer i indvandrersamfund, hvor forholdene er alt andet end problemfrie, især i forholdet mellem generationerne. Fremstillingen kommer på mange måder rundt om de tyrkisk-kurdiske indvandrer miljøer i Århus, for det er her, de to forfattere henter deres empiri. Selvfølgelig kunne undersøgelsen have været udstrakt til hele Danmark og meget videre, men arbejdet er en solid illustration af de antropologiske perspektiver og metoder i udforskningen af migrations- og minoritetskultur, som forfatterne i øvrigt gør godt rede for i det første kapitel, »Undersøgelsens baggrund og feltarbejdets vilkår«, hvor det bl.a. hedder: »Metodens videnskabelighed ligger ikke i en objektiv observering, men snarere i, at etnografen kan analysere de relationer han/hun indgår i« (s. 14). Den teoretiske ramme for forståelsen af de særlige sociale og kulturelle former for strategi og praksis, som er fremherskende i de undersøgte sammenhænge, finder deres plads i bogens slutkapitel – det kunne godt have været længere fremme. Men – på den anden side – så havde det nok skræmt en del af den potentielle læserskare bort. Som det står nu, rummer kapitlet i sin slutning stærke refleksioner over »kulturmøde«, individuel såvel som kollektiv identitet og socialisering, med udgangspunkter i bl.a. Habermas, Ziehe, Bourdieu og Luhmann. Der er klare ansatser til videnskabeligt velfunderet arbejde, hvor også religionshistori-

en/-videnskaben både kan blive beriget og selv bidrage.

Det er synd og skam, at sådanne forskningsrådsprojekter løber tør for penge, når der rigtig begynder at ske noget – men glædeligt, at det humanistiske forskningsråd i forlængelse af sin sidste strategiplan nu faktisk har afsat ti millioner kroner til kulturmødeforskning med referencen til Mellemøsten over en fem-års periode. Der er derfor begrundet formodning om, at dansk forskning på området fortsat kan udvikle sig til gavn for både videnskaben og det omgivende og betalende samfund.

Noter

1. Se f.eks. hans *Covering Islam*, med den sigende undertitel *How the Media and the Experts Determine How We See the Rest of the World*, New York 1981.
2. De første publikationer i rækken af udgivelser fra initiativområdet »Islam i nutiden« var: 1. *Islam: familie og samfund*, red. Klaus Ferdinand og Bodil Selmer, Århus 1984; 2. *Litteraturoversigt: Islam: familie og samfund*, ved Søren Skou Rasmussen, Århus 1984; 3. *Contributions to Islamic Studies: Iran, Afghanistan and Pakistan*, ed. Christel Braae and Klaus Ferdinand, Århus 1987; 4. *Islam og undervisning i Danmark*, red. Asta Olesen, København 1987; 5. *Islam og muslimer i de danske medier*, red. Sven Dindler og Asta Olesen, Århus 1988; 6. *Muslimsk indvandrerkultur i Danmark*, red. Sven Dindler og Asta Olesen, København 1989.

Liste over de omtalte bøger

Jes P. Asmussen, *Islam*, (Verdens religioner), 2. udgave, Politikens Forlag, København 1989, 407 sider.

Jørgen Bæk Simonsen, *Islam i Danmark. Muslimske institutioner i Danmark 1970-1989*, (Islam i nutiden nr. 7), Aarhus Universitetsforlag, Århus 1990, 223 sider.

Aminah Echammari, *Islam – Naturens Religion*, Islamisk Studiebogssamling, Risskov 1989, 134 sider.

Beth Elverdam, *Fra tradition til institution. Muslimske indvandrerkvinders møde med dansk hospital og praksislæge*, (Islam i nutiden nr. 8), Aarhus Universitetsforlag, Århus 1991, 284 sider.

Torben Hansen, *Islams mangfoldighed – religion og magtkamp i Nærøsten*, Forlaget Klim, Århus 1989, 219 sider.

Review-artikel

Torben Hansen (red.), *Islam! En religion, en historie, en kultur*, Tiderne Skifter, København 1989, 228 sider.

Jan Hjärpe, *Islam – en verden i bevægelse*, oversat og bearbejdet af Jørgen Bæk Simonsen, Mellemløkeligt Samvirke, København 1989, 144 sider.

Lars Pedersen og Bodil Selmer, *Muslimsk indvandrerungdom. Kulturel identitet og migration*, (Islam i nutiden nr. 9), Statens Humanistiske Forskningsråd, Århus 1991, 221 sider.

Gina Smith og Bodil Jørgensen, *Islamisk mystik i Senegal. En indre jihad*, (Levende religioner – tradition og fornyelse), Munksgaard, København 1991, 115 sider.

Jeppe Sinding Jensen
Seniorstipendiat, cand. mag.
Institut for Religionsvidenskab
Aarhus Universitet